

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ח

תשע"א

חומר 342

אוזר ישראל בגבורה

חגורה בשבת במנהג ביתא ישראל

יהודי אתיופיה ראו בשמירת השבת ערך עליון. שום דבר ועניין, חשוב ככל שיהיה, אינו דוחה את שמירת השבת. למנהגם, אין פיקוח נפש דוחה שבת ואין נלחמים בשבת אפילו לא מלחמת הגנה; אין מלים ביום שבת מפני קדושת השבת; ביום הכיפורים שחל להיות בשבת שוברים את הצום בטעימת אינג'ירה בדבש, טעימה קלה בצהרי יום בתוך המִסְגִּיד (בית הכנסת) כדי לזכור ששבת היום, ולאחר הטעימה נמשך הצום כרגיל עד ערב.

ההכנות לשבת תפסו מקום מרכזי בחיי יום יום. כבר ביום חמישי יצאו נשות הכפר אל הנהר לכביסה ולרחצה (היו שהחלו את ההכנות לשבת ביום רביעי). יום שישי הוקדש כולו להכנות לשבת. נשים השכימו עם שחר, אפו דָּאָבוּ (לחם קודש מיוחד לשבת. נקרא גם מְסֻוִיָּאָת), בישלו והכינו את כל מאכלי השבת. מאכלי השבת צריכים להיות מוכנים לגמרי מבעוד יום. אסור בשבת לחתוך ירק, לקלף פרי או להפריד את גרגירי התירס מהקלח – כל המיועד לאכילה בשבת צריך להיות מוכן לאכילה מיידיית מבעוד יום. גברים ניקו וסידרו את המחנה, לא היה מקובל לצאת ביום שישי לעבודה שאינה קשורה להכנות לשבת. בשעות אחר הצהריים המוקדמות כובתה היטב כל אש ואווירת השבת השתררה בכל רחבי הכפר. אף הדיבור בקול רם נאסר בשבת. עם כניסת השבת עוברים כולם לדיבור מתון, רגוע ושקט. צעקות וקללות בשבת נאסרו באותה חומרה שנאסרה עשיית מלאכה ורבים מהקסים נהגו תענית דיבור במשך כל ימי השבת.

אחד מסימני ההיכר הבולטים של יום השבת הם בגדי השבת. בבית המדרש, בחדר האוכל או בכל בית יהודי בגדי השבת הם הראשונים להכריז – שבת היום לה! ההלכה מחייבת לייחד בגד מיוחד לשבת ומסמיכה חיוב זה לדברי הנביא ישעיהו. בבבלי, שבת קיג ע"א כתוב:

"וכבדתו מעשות דרכיך" (ישעיהו נח, יג), וכבדתו – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה [בגדיו] מכבדותי". ברמב"ם (שבת ל, ג) נפסק: "ומכבוד השבת שילבש כסות נקיה, ולא יהיה מלבוש החול כמלבוש השבת", ובשלחן ערוך: "ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת" (אורח חיים רסב, ב).

השבת ניכרה היטב בלבושם של יהודי אתיופיה. עם גמר ההכנות לשבת וכיבוי האש לבשו כולם את בגדי השבת. הגברים לבשו את הגָּאָבִי, שהוא מעין חלוק

לבן וגדול שעוטף את הגוף כולו. הנשים לבשו קָאָמִיס, שהיא שמלה לבנה ורחבה. נוסף על כך כיסו הנשים את ראשן במטפחת שנקראת אָשֶׁשׁ, וחלק מהגברים (בעיקר קסים ובעלי מעמד) צנפו לראשם מצנפת לבנה. הם הקפידו מאוד שלא לחגור שום חגורה בשבת, אף לא חבל וכדומה. בתחילה סברתי שהם אוסרים שימוש בחגורה בשבת בגלל מלאכת קושר, שהרי חגורותיהם הם חבל שנקשר סביב המותן, אולם כאשר התעניינתי אצל הקסים מדוע אין חוגרים חגורה בשבת, גם כזו שאינה מצריכה קשירה של שני קצות החבל, הסבירו לי שחגירת חגורה היא מאפיין של בגדי עבודה. כאשר אדם שלובש חלוק עובד במלאכות עמלניות, הוא חייב לחגור את בגדו כדי שלא לחשוף את גופו תוך כדי העבודה, כאשר הוא מתכופף, מטפס, רץ או מדלג. ביום שבת מסירים את החגורה, הבגדים משתלשלים ארצה, וכך מסמל הבגד המשתלשל כלפי מטה ואינו צמוד לגוף את השביתה ממלאכה. בשבת אדם בטל ממלאכתו. את רוב זמנו הוא מבלה בישיבה בביתו או בבית הכנסת. כשהוא מהלך פסיעותיו מתוננות ולכן אינו זקוק לחגורה שתצמיד את הבגד לגוף.

בתלמוד מופיע שלשול הבגדים כלפי מטה כתחליף למי שאין ידו משגת לקניית בגד מיוחד ליום השבת: "אמר רב הונא: אם יש לו להחליף – יחליף, ואם אין לו להחליף – ישלשל בבגדיו" (בבלי, שם). מסביר רש"י: "ישלשל בבגדיו – כלפי מטה, שיראו ארוכים, והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא".

נראה שלשול הבגדים כלפי מטה שנהגו בתקופת התלמוד אותם שאין ידם משגת לקניית בגד מיוחד לשבת, הוא התרת החגורה שנהגו יהודי אתיופיה. בשני המקרים מדובר בצורת לבוש שאינה מאפיינת פועל במלאכתו ולכן מתאימה לשבת. אין בכוונתנו לטעון שיהודי אתיופיה למדו עניין זה מהתלמוד, שהרי הם לא הכירו את המשנה ואת התלמוד, אלא שהתרת הבגד היה סימן בתקופות קדומות לשביתה ממלאכה. הדבר מתבטא במנהג יהודי אתיופיה לאסור חגירה בשבת ובתלמוד בשלשול הבגדים כלפי מטה, לאותם שאין ידם משגת לקנות בגד מיוחד לשבת.

נמצא אם כן, שהיכרות עם מנהגי עדת ביתא ישראל, פותחת בפנינו צוהר למנהגים קדומים שרווחו בעם ישראל.

ד"ר יוסף זיו

מרצה לתואר שני למקרא וספרות חכמים

אמנות הדיבור

הנכון, היינו לעיתוי יש ערך מרכזי ביחס לדברינו. יש להמתין בטרם נדבר, ולחשוב: האם זה הזמן הראוי לדברים, האם הדברים ייכנסו ללב השומע או שמא הוא לא הכתובת? "דבר בעתו מה טוב".

הרמב"ן פותח את איגרת המוסר שלו (האיגרת המפורסמת שאותה שלח לבנו) בהזכרה בענין זה: "תתנהג תמיד לדבר כל דברך בנחת, לכל אדם ובכל עת, ובוזה תנצל מן הכעס, שהיא מידה רעה להחטיא בני אדם".

הרמב"ן נותן כאן את אחד הכלים החשובים והמשפיעים ביותר מהצד החיצוני פנימה. כיוון שהאדם נפעל כפי פעולותיו, יש ערך לכל פעולה ונודעת חשיבות לכל מעשה, ובוודאי למעשים היותר איכותיים שלנו. הדיבור הוא הביטוי של נשמת האדם, וממילא השפעתו על הלבבות גדולה לאין ערוך. כשמישהו אומר מילה שלא במקום או חשים זאת מיד. כך גם מילותינו אנו. לא רק כלפי אחרים אלא בראש וראשונה כלפי עצמנו.

אם אקבל על עצמי להתחיל לדבר בנחת – אחוש שינויים מפליגים באישיותי. הדרכתו של הרמב"ן כוחה יפה לא רק ביחס לסביבה, אלא ואף יותר ביחס לעצמי. כך הוא נימק לבנו: דיבור בנחת יציל אותך מכעס. כך גם המילה היא בסלע, בעלת משמעות, וממילא הדיבור הופך לאמנות כמו גם השתיקה. כשהמילה מאבדת את ערכה, אני מאבד את עצמי.

בסלנג הצברי הפך צמד המילים "הכול דיבורים" לתיאור של דברים לא רציניים, אין כאן ממש. בעיני התורה אין סלנג המחלל את הקודש, את האדם, יותר מזה. אין ספק שיש בסלנג זה ביטוי לריקנות פנימית, אך מעבר לכך הוא מעיד על חוסר שליטה עצמית. מי שלא מסוגל לשתוק, לעצור, לשלוט, כי אז דיבוריו הם הבל ורעות רוח. אכן "הכול דיבורים".

מי שמסוגל לשתוק, לשלוט ולדאוג שמילותיו שקולות, מדודות ובדרך כלל ענייניות, אחרי דבריו לא נפטיר ש"הכול דיבורים" (במובן הסלנג).

יניב כהן

סטודנט לתואר שני בניהול וארגון מערכות חינוך

עמליה צורן

הנני שלחני

הרב אריה לוי – אבי האסירים

תרמ"ה-תשכ"ט (1885-1969)

"והנה בראותי מרחוק את ארץ הקודש אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו, נעשיתי לאיש אחר לגמרי. נרעשתי ברגש נורא מאוד מרוב שמחה ועיני זלגו דמעות", כך כתב בהתרגשות הרב אריה לוי בהגיעו לארץ ישראל בחודש אדר שנת תרס"ה (1905).

הרב אריה לוי, הנקרא בפי כל ר' אריה, נולד באורלא, עיירה הסמוכה לביאליסטוק שבבלרוסיה. במהלך נעוריו למד בישיבות שונות במזרח אירופה, ובהן ישיבת וולוז'ין. מספר חודשים לאחר עלייתו ארצה נשא לאישה את חנה, בתו של הרב דוד שפירא. ר' אריה השתקע בירושלים, למד בישיבת "תורת חיים" ובשנת תרס"ט (1909) הוסמך לרבנות על ידי רבי חיים ברלין (בנו של הנצי"ב מוולוז'ין), רבי שמואל סלנט והרב אברהם יצחק הכהן קוק.

משנת תרע"ז (1917) ועד אחרית ימיו שימש רב ומשגיח רוחני בתלמוד תורה שליד ישיבת "עץ חיים" בירושלים. נוסף על עבודתו בישיבה עמל ויגע בהשכנת שלום בית, בביקור חולים (למרות הסכנה שהייתה כרוכה בכך פקד בקביעות את בית החולים למצורעים שבירושלים), בניחוח אבלים, בגמילות חסדים (למרות עוניו ומחסורו) ונודע במצוות רבות אחרות.

שמו של הרב לוי יצא למרחוק, בעיקר בזכות פעילותו בתקופת המנדט הבריטי למען לוחמי אצ"ל ולח"י, האסירים והאסירות שנכלאו או שנידונו למוות. בדקות רבה טיפל גם באסירים הפליליים היהודים. הוא ביקר בבתי הסוהר בשבתות ובימי חול, בימי החורף ובימי הקיץ, התפלל עם האסירים, למד אתם תורה ומוסר, השמיע באוזניהם דברי נחמה ועידוד ונשא פרישות שלום לבני משפחותיהם. בפעילות זו של הדאגה לאסירים המשיך גם אחרי קום המדינה, עד ימי זקנותו. בשל כך, זכה ר' אריה לכינוי "אבי האסירים". כששאלו את הראי"ה קוק זצ"ל מדוע המליץ בפני שלטונות הכלא דווקא על ר' אריה שיהיה רבם של האסירים השיב: "יש בו בר' אריה מידה של גומל חסד בגופו וכאן סוד נשמתו ותיקונו בעולם".

ר' אריה לוי נפטר ב-ט' בניסן תשכ"ט (1969) ונטמן בבית העלמין בסנהדריה. על פי צוואתו נכתב על מצבתו שהוא מבקש ממי שעולה לקברו שיאמר "אני מאמין באמונה שלמה בתחיית המתים".

למידע נוסף:

• שמחה, רו, איש צדיק היה: מסכת חייו של רבי אריה לוי, ירושלים תשל"ג.

• אתר ערוץ מאיר: סרט על הרב אריה לוי

http://www.meirtv.co.il/site/content_idx.asp?idx=4666&cat_id=3921

• אתר דעת: <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=3170>